

**ОБ'ЄКТИВАЦІЯ КОНЦЕПТУ ЖИТТЯ
У РОМАНІ РЕЯ БРЕДБЕРІ «КУЛЬБАБОВЕ ВИНО»**

У статті розглядається специфіка реалізації концепту ЖИТТЯ у романі Р. Бредбері «Кульбабове вино» шляхом побудови образно-асоціативного шару поданого концепту, що утворюється набором концептуальних метафоричних схем. Семантичний потенціал концепту ЖИТТЯ визначається через його переосмислення у термінах інших концептів, що уможлиблює різне розуміння сутності життя у романі. У статті виявлено концептуальні метафори з цільовим доменом ЖИТТЯ, у яких феномен життя уподібнюється природньому явищу, абстрактній категорії, емоційному стану людини та людській діяльності. Такі авторські асоціації, пов'язані з теософським концептом ЖИТТЯ, окреслюють особливості світобачення Р. Бредбері.

Ключові слова: *концепт, концепт ЖИТТЯ, образно-асоціативний шар концепту, концептуальна метафора.*

Вивчення концепту як одиниці авторської свідомості, що реалізується в художньому тексті, є актуальним питанням для моделювання семантики тексту в сучасній лінгвістичній науці. Концепти характеризують авторський вибір концептуальних пріоритетів і формують індивідуально-авторську картину світу в художньому творі, визначають естетичні домінанти [3, с. 170]. Вивченням концепту, його структури та реалізації займалися Н.Д. Аругюнова, С.О. Аскольдов-Алексеев, А.П. Бабушкін, А. Вежбицька, В.І. Карасик, В.В. Колесов, О.С. Кубрякова, Д.С. Лихачов, В.А. Маслова, З.Д. Попова, Ю.С. Степанов, І.А. Стернін, Г.Г. Слишкін, Р.М. Фрумкіна та ін.

Попри плідне вивчення концепту, термін дотепер не отримав уніфікованого визначення. Тлумачення концепту в рамках філософської теорії пізнання і відображення дійсності варіюються у такому діапазоні: від широкого (складні ментальні утворення осмислені на основі широкого онтологічного фону речей, які складають оточуючий світ, та власного досвіду людини) до дещо звуженого (сенси, якими оперує людина у процесі згортання знання про оточуючий світ, які зберігаються у вигляді квантів – таких, як життя, смерть). Фактично, філософська традиція, як і раніше, трактує концепт як згорнуті знання людини про світ, як складову світобачення, концептуальної картини світу, яка, в разі означення, визначена як мовна [6, с. 464].

Так, кваліфікуючи концепти як набір смислів, якими оперує людина у процесі своєї мисленнєвої діяльності та пізнання світу, О.С. Кубрякова вважає, що концептуальні структури слід трактувати як посередники між словами та екстралінгвальною дійсністю [2, с. 6]. Заслугує на увагу й ідея, за якою концептуальний рівень не протиставляється семантичному, а доповнює його, оскільки концепти по-різному групуються і вербалізуються у різних мовах, перебуваючи у тісній залежності від власне лінгвістичних, прагматичних і культурологічних чинників. Дещо відмінний зміст вкладає у це поняття А. Вежбицька, яка інтерпретує цей термін в антропоцентричному плані та розглядає концепт як мовно-ментальну одиницю, частково занурену у підсвідоме [1, с. 133-152].

Структура концепту багатовимірною і багатокомпонентною. Ю.С. Степанов виділяє три компоненти («шари») концепту: основний (актуальна ознака), додатковий шар (декілька «пасивних», «історичних» ознак) і внутрішня форма (етимологія). В основному шарі концепт актуально існує для всіх, хто користується певною мовою як засобом взаєморозуміння й спілкування; у «пасивних» – для деяких соціальних груп, а в етимології – тільки для дослідників [8].

Когнітивно-узагальнювальна направленість концепту втілюється в запропонованій В.І. Карасиком моделі концепту, що включає фактуальний (понятійний), образний і ціннісний елементи. Спираючись на цю ж модель, А.М. Приходько у структурі концепту характеризує такі його складові: основа концепту – понятійний субстрат концепту, надбудова-1 – перцептивно-образний адстрат і надбудова-2 – ціннісний (валоративний) епістрат [5, с. 57].

Слідом за В.Г. Ніконовою, концепт є багатовимірним утворенням та розглядається як ієрархічна система мікросистем, кожна з яких має складну будову. Тому структурна організація цього концепту подається у вертикальному і горизонтальному плані. Шари концепту вертикального плану складаються з предметно-почуттєвого, образно-асоціативного і смислового шарів. Будова кожного шару – горизонтальний план концепту – має свою індивідуальну структуру: предметно-почуттєвий шар має фреймову структуру, образно-асоціативний рівень репрезентується набором концептуальних схем, смисловий шар подається у вигляді поля [4, с. 35].

Сукупність концептів творів окремого автора окреслює його світобачення, оскільки «смислові доміанти наскрізних мовленнєвих образів перебувають у тісних відношеннях аналогії і тяжіють до того синтезуючого смислу, який репрезентує концептуально-світоглядне ядро творчості письменника» [7, с. 99]. У такий спосіб концепт є одиницею авторської свідомості, що характеризує авторський вибір концептуальних пріоритетів і формує індивідуально-авторську картину світу в художньому творі. Концептосистема художнього твору Р. Бредбері формується за допомогою конфігурацій типологічно різних ментальних одиниць, серед яких концепт ЖИТТЯ посідає центральну позицію.

Метою статті є виявлення основних концептуальних схем, що утворюють образно-асоціативний шар концепту ЖИТТЯ у романі Р. Бредбері «Кульбабове вино» та окреслюють специфіку його реалізації.

Образно-асоціативний шар – це авторські асоціації, які виникли під час осмислення письменником абстрактних категорій у термінах конкретної діяльності людини, її стану, емоцій та предметів і речовин, що її оточують. Вони реалізуються у творі за допомогою концептуальних тропів, які розкривають предметно-почуттєвий шар, виражаючи індивідуально-авторську позицію письменника та передають інформацію конотативного та асоціативного типу [4, с. 41].

Слідом за А. М. Приходьком теософський концепт ЖИТТЯ відноситься до концептів логіко-філософського порядку – «універсальні, не регулятивні, непараметричні ментальні утворення, які репрезентують наднаціональні цінності, що не мають прескриптивних настанов і є аксіологічно індиферентними» [5, с. 79].

У романі Р. Бредбері «Кульбабове вино» концепт ЖИТТЯ реалізований такими мовними репрезентантами: “*life*”, “*existence*”, “*presence*”, “*being*”, “*entity*”, “*lifetime*”, “*life story*”, “*living*”, “*alive*”, “*to live*”, “*to exist*”. У такий спосіб концепт ЖИТТЯ на мовному рівні переважно експлікується іменниками.

Головний герой роману Дуглас разом зі своїми друзями і десятирічним братом Томом протягом трьох літніх місяців 1928 року робить безліч дитячих відкриттів. Літо виступає не тільки часом розгортання подій у романі, а й постає метафорою всього життя людини. Протягом цього періоду головний герой намагається зрозуміти і відчутти навколишній світ, тому концепт ЖИТТЯ є ключовим у творі і відображає процес сприйняття світу автором через головного героя роману – Дугласа.

Концепт ЖИТТЯ має багато тлумачень у творі. На початку роману хлопчик зі своїм татом та молодшим братом ідуть до лісу, де життя постає перед Дугласом в образі яскравого саява: “*The world slipped **bright** over the glassy round of his eyeballs like images **sparked** in a crystal sphere*” [9, р. 8]. Номінативні одиниці *spark* «іскритися» та *bright* «яскравий» дозволяють виділити концепт СВІТЛО. Життя сприймається як щось яскраве, сяюче, що дає змогу вилучити концептуальну метафору ЖИТТЯ Є СВІТЛО.

Життя – це ті дотики, ті смаки, які ми відчуваємо протягом нашого існування: “*There were some **days** compounded completely of **odor**, were **days** of **hearing** every trump and trill of the universe. Some **days** were good for **tasting** and some for **touching**. All of it was complete, everything could be touched*” [9, p. 6]. У поданому прикладі номінативна одиниця *day* «день» імплікує концепт ЖИТТЯ. Натомість номінативні одиниці *odor* «запах», *hearing* «слух», *tasting* «смак» і *touching* «дотик» позначають різні види відчуттів, що актуалізують різноманітні перцептивні системи, тому у такий спосіб актуалізується концепт ВІДЧУТТЯ. Інтерпретаційно-текстовий та концептуальний аналіз уможлиблюють реконструкцію концептуальної метафори ЖИТТЯ Є ВІДЧУТТЯ. Подібне осмислення концепту відображено в таких рядках: “*I want to **feel** all there is to **feel**. Let me **feel** tired, now, let me **feel** tired. I mustn't forget, I'm alive, I know I'm alive*” [9, p. 8], де концепт ВІДЧУТТЯ репрезентовано прямою номінацією – дієсловом *feel* «відчувати».

Осмислення концепту ЖИТТЯ у термінах концепту ШЛЯХ імплікується у такому прикладі: “*This **path** led in a great dusty snake to the ice house where winter lived on the yellow days. This **path** raced for the blast-fumace sands of the lake shore in July*” [9, p. 13]. Концепт ШЛЯХ вербалізується номінативною одиницею *path* «шлях» у складі паралельних конструкцій, що вказують на різні шляхи, які обирає людина у житті. У такий спосіб реконструюємо концептуальну метафору ЖИТТЯ Є ШЛЯХ. Подібним чином життя осмислюється й в іншому прикладі: “*The ravine was the **place** where you came to look at the two things of life, the **ways** of man and the **ways** of the natural world*” [9, p. 57]. Номінативні одиниці *place* «місце» і *way* «шлях» теж експлікують концепт ШЛЯХ.

Інтерпретуючи життя як шлях, автор використовує номінації *lifeboat* «шлюпка життя» та *ship* «корабель»: “*The town was, after all, only a large **ship** filled with constantly moving survivors. Now and again a **lifeboat**, a shanty, kin to the mother ship, lost out to the quiet storm of seasons*” [9, p. 43], оскільки і шлюпка, і корабель прямують по певному шляху. Вони можуть змінити напрямок руху, але шлях у них залишається один, як точка призначення людини у цьому житті.

З певним рухомим механізмом життя асоціюється в іншому прикладі: “*And she felt like a woman who has been on a roaring black **train** for seventy-two years, landing at last upon the rail platform and everyone crying: Helen Bentley, is that you?*” [9, p. 72], де номінативна одиниця *train* «потяг» позначає рух, у якому людина перебуває у житті. У такий спосіб життя асоціюється з різними видами транспорту, що уможлиблює виокремлення концептуальної метафори ЖИТТЯ Є РУХ.

Головний герой протягом усього роману задається багатьма питаннями, на які намагається знайти відповіді в навколишньому світі. Так, одного разу, міркуючи про призначення Машини щастя, яка у творі символізує життя дорослих людей, він робить висновок, що наше існування це низка змін та перетворень, через які проходить кожна людина: “*Happiness machine to help boys **change** from peach fuzz to briar bramble, girls from toadstool to nectarine*” [9, p. 41]. У цьомй прикладі номінативна одиниця *change* «змінювати» експлікує концепт ЗМІНИ. Таким чином, інтерпретаційно-текстовий аналіз поданого уривку дозволяє виокремити концептуальну метафору ЖИТТЯ Є ЗМІНИ.

У наступному прикладі автор осмислює концепт ЖИТТЯ вже через інший концепт: “*It means you and me aint's; got half the chance to be far **travelers** they have. If we're lucky we'll hit forty, forty-five, fifty, that's just a jog around the block to them. I got to **travel** all those ways*” [9, p. 44]. За допомогою номінативної одиниці *traveler* «мандрівник» та *travel* «подорожувати» експлікується концепт ПОДОРОЖ, що дає змогу осмислити концепт ЖИТТЯ як подорож новими шляхами у пошуках нових знань: ЖИТТЯ Є ПОДОРОЖ.

Інтерпретаційно-текстовий аналіз уможлиблює вилучення концепту ВОДНИЙ ПОТІК з такого фрагменту роману: “*This **water**, falling, raining, gathered yet more of the heavens in its crystals*” [9, p. 10]. Номінативні одиниці *water* «вода», *fall* «падати» та *rain* «дощ» безпосередньо актуалізують поданий концепт. Життя сприймається як щось плинне, що тече,

немов вода. Це уможлиблює виокремлення відповідної концептуальної метафори: ЖИТТЯ Є ВОДНИЙ ПОТІК.

Такі природні катастрофи як *storm* «шторм», *avalanche* «лавина», *thunderstorm* «гроза» та *lighting* «блискавка» дозволяють асоціювати життя з природними явищами: “*Now and again a lifeboat, a shanty, kin to the mother ship, lost out to the quite storm of seasons, sank down...in avalanche of shingle and tar, collapse like kindling shrines into a bonfire, which thunderstorms ignited with blue lightning...*” [9, p. 14]. Ці одиниці вербалізують концепт ПРИРОДНЕ ЯВИЩЕ, за допомогою якого осмислюється концепт ЖИТТЯ: ЖИТТЯ Є ПРИРОДНЕ ЯВИЩЕ.

Розповідаючи про кульбабове вино, закупорене в склянку, Дуглас порівнює його зі знаннями та досвідом, які, як він гадає, також треба закупорити і зберегти до більш слушної нагоди. Концепт ЖИТТЯ тут осмислюється як знання, отримані протягом життя, та відповідно досвід, котрий приходить разом зі знаннями: “*Some of his new knowledge, some of this special vintage day would be sealed away for opening on a January day with snow falling fast and the sun unseen for weeks or months and perhaps some of the miracle by then forgotten and in need of renewal*” [9, p. 22]. Виокремлюючи з поданого прикладу номінацію *new knowledge* «нові знання», реконструюємо концептуальну метафору ЖИТТЯ Є ЗНАННЯ.

У цьомй прикладі можемо також виділити номінативну одиницю *miracle* «чудо», яка експлікує концепт МАГІЯ. Оскільки Дугласу лише 12 років, він досі вірить у чудеса, тому він часто сприймає світ як чарівну казку. Концепт МАГІЯ також актуалізується повтором таких номінативних одиниць *magic* «магія», *wonders* «чудеса», *magical* «магічний» та *magician* «чарівник». Це дає змогу виділити у тексті роману концептуальну метафору ЖИТТЯ Є МАГІЯ.

Розповідаючи про жінку похилого віку, місіс Бентлі, автор зображує її особливе сприйняття життя. Сенс буття для неї полягає в тих речах, які нагадували їй про минуле: “*They took my ring and my comb and my picture. It’s part of my life*” [41, p. 9]. Місіс Бентлі боялася втратити ці речі, ніби вона втратить власне життя. Головний герой, Дуглас, теж намагається зрозуміти цінність речей, які його оточують: “*And what about all the things I did see here in town Will I be able to remember them when I go away Anything you want to remember, you remember*” [41, p. 57]. Повтор номінативної одиниці *remember* «пам’ятати» експлікує концепт ПАМ’ЯТЬ. У ході концептуального аналізу реконструюємо концептуальну метафору ЖИТТЯ Є ПАМ’ЯТЬ.

Тоді як життя приносить купу позитивного й асоціюється з чимось світлим та яскравим, воно може також викликати у людини і негативні емоції.

Концепт ЖИТТЯ можна осмислити за допомогою концепту САМОТНІСТЬ:

“*The essential impact of life’s loneliness crushed his beginning to tremble body. Mother was alone, too. She could not look to the sanctity of marriage, the protection of her family’s love, she could not look to the United States Constitution or the City Police, she would find nothing but uncontrollable repugnance and a will to fear. In this instant it was an individual problem seeking an individual solution. He just accept being alone and work on from there*” [41, p. 19]. Номінативні одиниці *life’s loneliness* «життєва самотність», *alone* «самотній» *being alone* «бути самотнім» та повтор прикметника *individual* «особистий» вербалізують концепт САМОТНІСТЬ. Тому інтерпретаційно-текстовий аналіз такого прикладу уможлиблює вилучення концептуальної метафори ЖИТТЯ Є САМОТНІСТЬ.

Автор, даючи негативну оцінку концепту ЖИТТЯ, асоціює його зі страхом у прикладі: “*Life was a horror lived in them at night*” [41, p. 17]. Концепт СТРАХ вербалізується номінативною одиницею *horror* «жах». Це дозволяє виокремити концептуальну метафору ЖИТТЯ Є СТРАХ.

У людині завжди живе страх, що її час буде вичерпано, а вона так і не встигне досягнути усього, чого прагнула. Особливо це відчувають літні люди, коли розуміють, що їх біологічний час добігає кінця: “*For fifty years I’ve watched the grandfather clock in the hall. After it is would I can predict to the hour when it will stop. Old people are no different. They can*

fell the machinery slow down and the last weights shift” [41, p. 87]. Номінативна одиниця *clock* «годинник» активує концепт ЧАС на мовному рівні. Концепт ЖИТТЯ осмислюється за допомогою концепту ЧАС – ЖИТТЯ Є ЧАС.

Отже, у романі Р. Бредбері «Кульбабове вино» концепт ЖИТТЯ отримує різне осмислення – як сукупність відчуттів, які ми сприймаємо у навколишньому світі; як різноманітні природні явища, на які людина не здатна впливати; як певні зміни, у ході яких людина не стоїть на місці, а динамічно рухається вперед, і як абстрактні поняття, у яких містяться різноманітні властивості життя.

Реконструкція концептуальних метафор з цільовим доменом ЖИТТЯ дає змогу відтворити образно-асоціативний шар концепту ЖИТТЯ у романі Р. Бредбері «Кульбабове вино» та представити його у вигляді схеми (Рис.1.).

Специфіка реалізації концепту ЖИТТЯ у романі виявлена шляхом побудови його образно-асоціативного шару. Так, образно-асоціативний шар концепту ЖИТТЯ утворюється різними концептуальними метафорами, що уможливають розуміння життя як природного явища, абстрактної категорії, емоційного стану людини та людської діяльності. Найчастіше концепт ЖИТТЯ у романі «Кульбабове вино» Рея Бредбері порівнюється з абстрактними явищами.

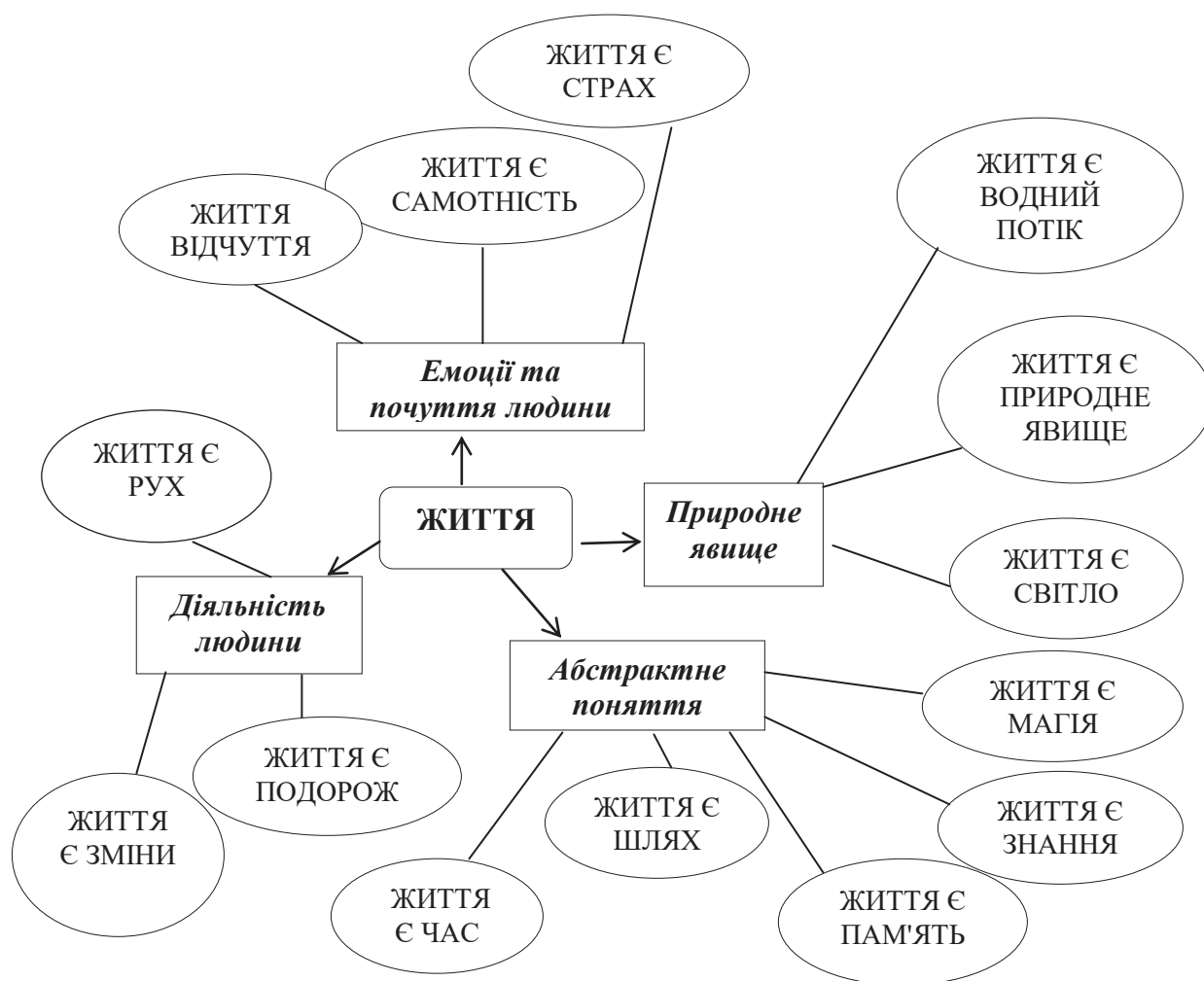

Рис. 1. Образно-асоціативний шар концепту ЖИТТЯ у романі Р. Бредбері «Кульбабове вино».

ЛІТЕРАТУРА

1. Вежбицкая А. Сравнение – градация – метафора: Пер. с польск. // Теория метафоры / Анна Вежбицкая. – М.: Прогресс. – 1990. – С. 133 – 152.
2. Кубрякова Е. С. В начале XX века (размышления о судьбах когнитивной лингвистики) // Когнитивная семантика: Материалы второй международной школы-семинара. – Ч. 1. – Тамбов: Изд-во ТГУ. – 2000. – С. 6 – 8.
3. Ніконова В. Г. Концептуальний простір трагічного в п'єсах Шекспіра: поетико-когнітивний аналіз: дис. ...доктора філол. наук: 10.02.04 / Ніконова Віра Григорівна. – Дніпропетровськ, 2008. – 558 с.
4. Ніконова В. Г. Художній концепт як система систем / В. Г. Ніконова // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія Романо-германська філологія. – 2006. – Вип. 49. – № 726. – С. 33–41.
5. Приходько А.М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А.М. Приходько. – Запоріжжя: Прем'єр, 2008. – 332с.
6. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава: Довкілля – К., 2006. – 716с.
7. Ставицька Л. О. Мовні засоби вираження наскрізного образу як елемента індивідуальної естетичної системи // Семасіологія і словотвір: Збірник наукових праць. – К.: Наук.думка, 1989. – С.98-102.
8. Степанов Ю.С. Концепт [Електронний ресурс] / Ю.С. Степанов. – Режим доступу: <http://es-dejavu.ru/c/Concept.html>.
9. Bradbury R. Dandelion Wine [Електронний ресурс] / Ray Bradbury/ Режим доступу: <http://www.e-reading.club/book>.

Oleksandra Zabolotska

ACTUALIZATION OF THE CONCEPT OF LIFE
IN THE NOVEL “DANDELION WINE” BY RAY BRADBURY

The article reveals specific realization of the concept of Life in R. Bradbury's novel “Dandelion wine” by means of forming connotational layer of the given concept that consists of a number of conceptual metaphorical schemes. Semantic potential of the concept of Life is defined by its reinterpretation in terms of other concepts that makes the existence of different understanding of the entity on life in the novel possible. The article aims at defining conceptual metaphors with target domain Life, in which life is compared with natural phenomenon, abstract category, human emotional state and activity. Such author's associations connected with a theosophical concept of Life represent the peculiarities of R. Bradbury's viewpoint.

Key words: concept, the concept of Life, connotational concept layer, conceptual metaphor.

Александра Заболотская

ОБЪЕКТИВАЦИЯ КОНЦЕПТА ЖИЗНЬ
В РОМАНЕ Р. БРЕДБЕРИ «ВИНО ИЗ ОДУВАНЧИКОВ»

В статье рассматривается специфика реализации концепта ЖИЗНЬ в романе Р. Бредбери «Вино из одуванчиков» путем формирования образно-ассоциативного шара данного концепта, который состоит из набора концептуальных метафорических схем. Семантический потенциал концепта ЖИЗНЬ определяется его переосмыслением посредством других концептов, что помогает осмыслить сущность жизни различным образом. В статье выявлены концептуальные метафоры с целевым доменом ЖИЗНЬ, в которых жизнь как феномен ассоциируется с природным явлением, абстрактной категорией, эмоциональным состоянием человека и человеческой деятельностью. Такие авторские ассоциации, связанные с теософским концептом ЖИЗНЬ, характеризуют особенности мировоззрения Р. Бредбери.

Ключевые слова: концепт, концепт ЖИЗНЬ, образно-ассоциативный шар концепта, концептуальная метафора.